

Římské trestní procesy a terminologie římského trestního práva

Miroslav Frýdek

©

Dualismus římského práva

- ius divinum X ius humanum
 - ius civile X ius gentium
 - ius civile X ius honorarium
 - ius privatum X ius publicum
-
- V rámci trestního práva existují dva pojmy, které systematicky zařazují protiprávní jednání buďto do veřejného nebo soukromého práva - **crimen X delictum.**

Římské trestní právo

- Římské právo nemělo jednotnou úpravu trestního práva hmotného a procesního
- Jednotlivé zločiny byly upraveny zvláštními zákony, které upravovaly jak právo hmotné, tak i právo procesní
- Těmito zákony vznikaly tzv. skupiny zákonů, které upravovaly určitý zločin.

Cesta od krevní msty k náhradě škody

- Krevní msta
- Talio – soukromá odplata
- Náhrada škody – podmíněná odplata
- Náhrada škody

Ius privatum et ius publicum

- Ulpianus: Dig. 1.1.2 Ulpianus 1 inst.
Toto studium má dvě základní části, veřejné a soukromé. **Veřejné právo** se vztahuje na užitek římského státu, **právo soukromé** na zájem jednotlivce: neboť něco se týká veřejného užitku něco soukromého. **Veřejné právo** se vztahuje na posvátnost kněžích a státních úředníků. **Soukromé právo** se dělí na tři části, neboť se skládá z předpisů práva přirozeného, práva mezi národy a práva občanského.

Veřejné žaloby

- Dig. 47, 23, 1, Paulus libro octavo ad edictum *Eam populare actionem dicimus, quae suum ius populi tuetur.*
Říkáme, že veřejné žaloby, chrání práva strany, která vznáší žalobu, stejně tak jako (chrání) práva lidu.
- Je zde patrný účel veřejné žaloby - chránit práva lidu (populus Romanus), který byl nositelem suverenity.
- V Dig. 48, 19, 5, 2 je pro *crimen* použito termínu „*maioribus delictis*“, což překládáme jako větší delikt nebo závažnější delikt a tímto římské právo připouští, že existuje i *delictum minor* což je soukromoprávní delikt

Crimen X delictum

- *Dig. 47, 1, 3 Ulpianus 2 de off. Procons*

*Si quis actionem, quae ex maleficiis oritur, velit exsequi: si quidem pecuniariter **agere** velit, ad ius ordinarium remittendus erit nec cogendus erit in crimen*

subscribere**: enimvero si extra ordinem eius rei poenam exerceri velit, tunc subscribere eum in crimen **oportebit

Když chce někdo podat žalobu na trestný čin, ale hodlá tak učinit pro svůj vlastní finanční prospěch (ve svém zájmu), musí žalovat v běžném soudním řízení (civilním) a nemůže stíhat pachatele za trestný čin. Pokud však chce žalovat z trestného činu, pak musí podat obvinění z trestného činu v mimořádném řízení.

Agere - které je chápáno jako ponášet, konat, jednat, vyřizovat, **žalovat, ustavit spor, vést proces**, ale také pomoc pontifiků a později i právníků stranám při sestavení vhodné procesní formule pro řízení *in iure*

Subscriptio [-onis, f.] - ve významu juristickém je to označení pro spolužalobu (*subscriptionem sibi postularunt*), *sub-scriptor* [-oris, m.] též označení pro spolužalobce. V našem fragmentu je termínu *subscriptio* použito pro označení **podání obvinění** – tedy veřejnoprávní označení pro podání žaloby ze zločinu

Oportet [-ere, -uit] - což znamená **jest slušno, je žádoucí, má se**. Používání tohoto slovesa je termínem, který se váže k veřejnému právu a zločinu, zatímco v soukromém právu, které je ovládáno zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* je podání žaloby právem jen dotčeného (poškozené strany), pak ve veřejném právu je oprávněním a právem, každého římského občana, aby stíhal jednání, které poškozuje veřejný zájem →

Just. Inst. Lib. IV. Tit. 18: *Publica autem dicta sunt, quod cuivis ex populo executio eorum plerumque datur*. **Trestné jednání se nazývají veřejnými, neboť se dovoluje, aby je vedl kdokoli z lidu.**

Veřejné zločiny

- **Dig. 48. 1. 0 Macer 1 de publ. iudic.**

Ne všechny zločiny jsou veřejné, veřejné jsou pouze ty, které vycházejí z právních předpisů týkajících se stíhání trestných činů, například Iuliova zákona o urážce majestátu, Iuliova zákona o cizoložství, Corneliova zákona o úkladných vražích a travičích, Pompeiův zákon o otcovrazech, Iuliův zákon o zpronevěře, Corneliův zákon o falšování závětí, Iuliův zákon o soukromém násilí, Iuliův zákon o veřejném násilí, Iuliův zákon o volebních podvodech, Iuliův zákon o vydírání, Iuliův zákon o zásobování (o zvyšování cen potravin).

Delictum

- *Delicta* nebo také v Dig. 47, 1, 3 označované jako *maleficia* = zlý čin, tvoří základ jedné třídy obligací a to *obligationes ex delicto*.
- Výčet těchto deliktů nám podává např. Gaius III. 182: *furtum* - krádež, *rapina* - loupež, *damnum* – způsobení škody, *iniuria* – urážka na cti. Aktivní legitimaci v těchto případech má jen poškozený, což je jasný rozdíl od okruhu aktivně legitimovaných v případě zločinu

Ius vitae necisque otce rodiny

- Právo nad životem a smrtí, kterým disponoval pater familias, obsahoval v rámci pravomocí otce rodiny potrestat osobu podřízenou jeho pravomoci:
 - In potestate
 - In manu
 - In mancipio
- Aplikace tohoto práva nebyla zásadně ničím a nikým omezena (rodinný soud)

- **Gaius I. 55** Item **in potestate nostra** sunt liberi nostri, quos iustis nuptiis procreavimus. Quod ius proprium civium Romanorum est; fere enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus.

V naší pravomoci jsou dále naše děti, které jsme zplodili v řádném manželství. Je to právo, vlastní občanům římským; neboť sotva se najdou lidé, kteří by nad svými dětmi měli takovou pravomoc, jakou máme my.

- **Dionysios 2, 26 – 27** Romulus ponechal otcům veškerou moc nad syny, a to po celou dobu jejich života, ať je chtěli uvěznit, zbičovat, nechat v poutech a přidršet je u venkovských prací, nebo usmrtit.

Iudicium domesticum

- Výlučně měl otec rodiny pravomoc nad členem rodiny, pokud byl čin spáchán v rámci rodiny.
- Pater familias pak vystupoval jako vyšetřovatel a po poradě s domácím soudem (iudicium domesticum) vynášel rozsudek, který mohl sám vykonat nebo dohlížel nad jeho vykonáním.
- V ukládání trestu nebyl nijak omezen a mohl odsoudit i k trestu smrti.

Doba královská

- Rex - stál v čele obce, nebyl monarcha, ale lidový orgán, byl nejvyšším velitelem armády, nejvyšším knězem a vrchním soudcem.
- Rex byl hlavou obce, byl nadán nejvyšší svrchovanou mocí.
- Byl vybírán při velmi složitém sakrálním obřadu (auguratio), při výběru krále spolupůsobil lid a kněží.

Svémoc

- Svémoc byla prostředkem, který zajišťuje výkon práva.
- Soukromá msta (odplata – talio) byla vykonávána celými rody (vliv rodového zřízení) a z její pravomoci byly vyňaty jen ty činy, které ohrožovaly stát a narušovaly pax deorum.
- V jiných případech, které nespádaly pod rodinný soud nebo si je nevyhradil stát, byl postih pachatelů ponechán na iniciativě soukromníků.

Vyhrazené trestné činy

- Vojenské trestné činy – **dezerce**.
- Zrada – **proditio, perduellio**.
- Náboženské trestné činy – **sacrilegium**; činy, které narušovaly **pax deorum**. Ve věcech svatokrádeže vystupoval římský král jako sakrální král, tedy vystupoval jako nejvyšší římský velekněz.
- Je možné, že se o těchto zločinech radil s představiteli rodů nebo ostatními kněžími
- Vražda svobodného člověka.

Pomocné magistratury krále

- **Quaestores parricidii**
- **Duoviri perduelliones**

Římská republika

- Trestní řízení v době republiky se odehrávalo:
 - Před lidovým shromážděním – komiciální proces
 - Před soudními porotami – quaestiones

Komiciální proces

- Předpokladem komiciálního procesu bylo provokační právo, které se aplikovalo na základě *coercitio*, které měli úředníci národa římského.
- Ve zkratce: občan, který byl podle úvahy magistráta potrestán trestem smrti nebo vysokou pokutou se mohl od tohoto trestu odvolat.

Coercitio

- Coercitio – právo magistrátů cum imperio (+tribunové lidu a vojenští velitelé) trestat podle vlastní úvahy všechny případy porušení zákona římským občanem.
- Coercitio vycházela z vojenské – velitelské moci úředníků.

Ius provocationis

- Je jedno ze základních veřejnoprávních práv římských občanů.
- Podmínky aplikace:
 - Trest v rámci coercitio
 - Uložen v pomeriu (pravomoc domi)
 - Uložen římskému občanu
 - Trest vysoká pokuta nebo trest smrti
- Provoco! Cives Romanus suum!

Jednání o odvolání

- **Contiones** – neformální schůzka
- **Prima accusatio** – první stání – při tomto stání byla vznesena žaloba a určil se den druhého stání
- Jednodenní přestávka následovala po každém stání
- **Secunda accusatio** – druhé stání – zde bylo neformálně shromážděno občanstvo (kdo chtěl), opět byla čtena žaloba, prováděn výslech obžalovaného a svědků.

- **Tertia accusatio – třetí stání** - zde bylo neformálně shromážděno občanstvo (kdo chtěl), opět byla čtena žaloba, prováděn výslech obžalovaného a svědků.
- Tato tři stání měla za úkol zjistit, zda se žalované jednání stalo a zda jej spáchal obžalovaný.
- Na závěr třetího stání vydal předsedající magistrát vyhlášku, v níž formuloval obvinění a navrhnul lidu trest, případně vyhlásil, že je žalovaný zproštěn viny.
- **Quarta accusatio – čtvrté stání** – zde již byl svolán sněm; o ničem se nejednalo, jen došlo k hlasování o vině či nevině.

Charakter komiciálního procesu

- Inkviziční princip
- Zahajován na návrh magistráta
- Mohla se na obžalovaného uvalit vazba nebo se místo ní mohl nabídnout ručitel – *vades (vadiatura)*
- Možnost odejít do vyhnanství (*ius exilii*) – dříve než bylo ukončeno sčítání hlasů.
- Pokud bylo užito *ius exilii* měnil se rozsudek smrti na *interdictum aequae et ignis*

Kde se o čem rozhodovalo

- **Comitia curiata** – projednávala trest za vraždu – tedy projednávala ty zločiny, za něž bylo možné uložit trest smrti (v nejstarší době)
- **Comitia centuriata** – v LDT označena jako comitatus maximus – jako jediný orgán mohl potvrdit nebo vynést rozsudek smrti.
- **Comitia tributa** – byla příslušná pro rozhodování o uložené pokutě
- **Consilia plebis tributa** – rozhodovalo o odvolání proti rozhodnutí tribuna lidu, který stíhal patricije, kteří porušili nedotknutelnost tribunů lidu (jen do vydání LDT)

Řízení před soudními porotami

Důvody vzniku trestního řízení porotního:

- vítězství ve 2. punské válce a z toho plynoucí změna organizace státu (zisk provincií)
- Lidovému shromáždění bylo předkládáno mnoho případů, které byly právně složité. Nebylo možno před LS objasnit veškeré souvislosti a vyřídit všechny případy.
- LS nadále rozhodovalo o nejtěžších zločinech, za které se ukládal trest smrti.

Soudní poroty

- Quaestiones extraordinariae
- Quaestiones ordinariae

Trestní poroty - vývoj

- Vydává se velké množství trestních zákonů, které přikazují stíhat určité, většinou nové, trestné činy.
- První trestní poroty byly senátem vytvořeny na přelomu 3. a 2. stol. př. n. l. Místní pravomoc těchto komisí se vztahovala na Itálie, ne však na město Řím.
- Vedle hmotněprávní úpravy tyto zákony upravují i pravidla řízení a určují i trest.
- Lucius Cornelius Sulla vydal na konci 80. let 1. stol. př. n. l. řadu zákonů, kterými vytvořil komplexní systém porotních soudů a rozšířil jejich působnost na další trestné činy.
- Tyto trestní poroty mohou ukládat jak trest smrti, tak se začíná hojně užívat i exil, který se mění z práva Římana v druh trestu.

- Poroty zřizované senátem se nazývají *questiones*, ve 2. stol. př. n. l. byla jejich pravomoc rozšířena do provincií – důsledek stížností provinciálů na správce.
- Senát vyslal komisi, která měla vše objasnit; vyšetřování = *questio*.
- Komise zřizovaly *ad hoc*.
- První stála komise (*questio ordinaria*) zřízena v roce 149. př. n. l. *lex Calpurnia de repetundis* – *questio de repetundis*.

- Tyto případy spadaly do jurisdikce cizineckého praetora
- Tento cizinecký praetor sestavil z členů senátu soudcovské album, z něhož byli vybíráni tzv. rekuperátoři (5)

Průběh řízení před porotami

- Porotám předsedali praetori nebo bývalí aedilové pověřeni senátem
- Proces byl zahajován podáním žaloby
- Žalobcem mohl být **quivis ex populo**
- Ten, kdo podal žalobu (**actio popularis**) se stal procesní stranou
- **Postulatio** – první úkon ve věci, šlo o žádost, kterou podal žalobce magistrátovi, aby mu bylo dovoleno podat vlastní žalobu. Pokud bylo více žalobců proběhlo tzv. *divinatio* (rozhodlo se o tom, kdo bude „hlavním žalobcem“ a kdo tzv. *subscriptores*)

- **Nominis delatio** – je označení pro žalobu, která byla přidána magistrátovi, který ji přijal a jména žalobce zapsal do seznamu žalobců. Po zapsání již nesměl žalobce od žaloby ustoupit.
- Ze 450 občanů ze seznamu vybral magistrát 100 budoucích soudců (editio), které nabídl žalovanému, který z nich vybral 50, jako svou budoucí porotu
- Vlastní proces začal přednesem žaloby, následoval výslech svědků, předkládání listin, výslech otroků na mučidlech...

- Jako druhý měl slovo žalovaný, ten prováděl své důkazy a předváděl své svědky.
- Po obhajobě žaloby následovaly závěrečné řeči.
- Výsledkem procesu bylo hlasování porotců – rozhodovali prostou většinou hlasů. Mohli se vyjádřit: *condemno* – *absolvo* – *sibi non liquere* (non liquet)
- Pokud 1/3 porotců se vyslovila tak, že si nejsou jisti, tak se proces opakoval.
- Pokud dospěla porota k vině, tak výsledek vyhlásil magistrát, trest byl dán zákonem.

Judiciární zákony

- Spor o to, ze které třídy budou vybírání soudci byl v 2. a 1 století př.n.l. velice živou otázkou. O těchto rozporech máme mnoho pramenného materiálu např. touto otázkou se zabývá ve svých Verrinách M. T. Cicero, v této době byla tato otázka velice palčivá, jelikož se řešila otázka toho, zda je dobré, aby byli souzeni členové jedné z římských tříd svojí třídou, tedy aby senátoři, zasedali v komisích, které rozhodují o prohřešcích jiných senátorů.
- Soudcové byli vybírání ze zvláštních seznamů, které obsahovaly výlučně jména římských senátorů. Teprve když jezdcí nabyli značného hospodářského vlivu, vyvstala otázka, zda i oni by neměli mít vyhrazena nějaká soudcovská místa.

- Radikální změnu v obsazování komisí provedla **lex Sempronia iudiciaria** z r. 123 př. n.l., která – v rámci politické linie bratří Gracchů - vyloučila senátory ze soudnictví vůbec a zavedla soudní monopol jezdců.
- Nobilové se však bránili a docílili částečných a přechodných úspěchů, až opět Sulla r. 81 př.n.l. znovu nastolil předgracchovský stav - **lex Cornelia iudiciaria**.
- Další reformu soudnictví provedla **lex Aurelia iudiciaria** – která vyhrazovala soudcovská místa třem dekuriím (senatores, equites equo publico, tribuni aerarii), ale protože tribuni aeraria byli jen zvláštní skupinou mezi jezdcy, byl faktický poměr mezi soudci jezdeckými a senátorskými 2:1.

Principát

- Základ položen v lex Iulia iudiciorum privatorum et publicorum z roku 17 př.n.l.
- Vzniká trestní kogniční proces jako obdoba kogničního procesu soukromého
- Mizí právo provokace, které se nahrazuje odvoláním – apelací – appellatio.
- Soudcovské album se skládalo ze 3 dekurií (1 dekurie = 1000 členů).

- Soudci jsou jmenováni císařem a to doživotně, minimální věková hranice je snížena z 30 let na 25 let.
- Každá dekurie měla 1 rok prázdniny.
- Trestní poroty se udržely až do vlády Severovců.

Senátní proces

- Některé věci se před senátem řešily již v době republiky.
- Kompetence senátu byla omezena na trestné činy jeho členů
- Senát projednával především *crimen maiestatis* a *crimen repetundarum*.
- Řízení bylo zahajována konsulem nebo z podnětu samotného císaře.
- Po přednesení žaloby a obhajobě, po provedeném dokazování a závěrečných řečech rozhodoval o vině celý senát.
- Rozsudek měl podobu SC.

Císařský proces

- Je nový druh soudního řízení – *cognitio extraordinem*.
- Tímto procesem se stíhaly zločiny, které nebyly upraveny republikánskými zákony a nespádaly do kompetenci trestních porot.
- Rozhodovalo se tedy o tzv. *crimina extraordinaria*, které stíhaly jednání, které zaváděly císařské konstituce a SC.
- Od císaře Claudia existuje jen jeden typ procesu, který vytlačil všechny ostatní a to *cognitio extraordinem*.

Děkuji Vám za pozornost a přeji Vám
příjemný den

